داتاشینی وشەو شێواندنی زمان لەپەراوێزی گەیاندنی مانادا … سەدیق سەعید ڕواندزی

بەهۆی نەبوونی زمانێکی ستانداری یەکگرتووی کوردی کەلەنووسیندا پەیڕەو بکرێت،شێوەکانی نووسین و ڕێنووس بەشێوازی جیا لەبڵاوکراوەکان و دەزگاکانی ڕاگەیاندن دەکەونە بەرچاو.تائەو ڕادەیەی ڕێنووسی وشەیەك بەچەندین شێوەلەهەربڵاوکراوەیەك دەنووسرێت. لەکاتێکدا وشەکە هەرهەمان وشەیە.کتێبێکم خوێندەوە،ڕێنووسی یەك وشە بەچوار جۆرنووسرابووکەئەویش:(حکومەت_ حکوومەت_ حوکوومەت_حوکمەت)بوو.

لەهەموو دنیادا، زمان وەك زانستێك ڕێکخستن و یەکخستنی ئەرکی نێوەندە زانستی و ئەکادیمییەکانە. کەچی لەهەرێمی کوردستاندا، بەهۆی ئەو بێ پلانیەی لە بواری چاپ و بڵاوکردنەوەداهەیە،دەبینین هەر بڵاوکراوەیەك بەجۆرێك پەیڕەو لەشێوەیەکی نووسین و ڕێنووس دەکات.

گرفتەکە هەر تەنها ئەمە نییە، واتەنەبوونی یەك زمانی نووسین و ستاندارد، بەڵکو ئەو زمانەی کەهەشە بەهەڵە دەنووسرێت. لەڕاگەیاندن و داڕشتنی هەواڵ و بڵاوکردنەوەی هەواڵدا، زمانی نووسین یەکێکە لە پێوەرە گرنگەکان.
واتە هەواڵ بەرلەوەی ئاماژە بێت بۆ ڕووداوێك کەڕوویداوەو گوێبیستی دەبینین و دەیخوێنینەوە، ئەوا نووسینە. بێگومان نووسینیش بنەماو پێوەری خۆی هەیەو ئەگەر زمانی کوردی لەئاستی دەربڕین و نووسینیشدا ستانداردو یەك زمان نەبێت، بەڵام چەندین ڕێسای زمانەوانی و ڕێنووسی هەیە و ڕەنگە لەکاتی نووسینی پیتێك، یان دەنگێك، تەواوی مانای وشەکە لەئاستی دەربڕین و گەیاندندا، گۆڕانی بەسەردابێت.
لەهەندێ کاتدا، نەنووسینی تەنها وشەیەك سەرلەبەری مانای ڕستەکە دەگۆڕێت. بۆنموونە:_(بەڕەوانی قسەی نەکرد) لەم ڕستەیەدا، ڕەوانی بەمانای ڕوون و ڕەوان دێت. واتە قسەکردنێك بێ گڕێوگۆڵ وپێچ و پەنا کەدەشێ هەمووان لەماناکەی بگەن.
بەڵام لەم ڕستەیەدا(بەڕەوانی نەکرد) مانایەکی تەواوجیاوازی هەیە لەڕستەی پێشووتر.لێرەدا بە(ڕەوانی) بەمانای ناوبژیکەر دێت. واتەکەسێك بکەوێتە نێوانی دووکەس لەکاتی دەمەقاڵێ و شەڕدا. یاخود کاتێ دەڵێین:_(ئەوکوڕەکێ بوو) لێرەدا کوڕ بەمانای کەسێك دێت کەناوێکی نادیارە، بەڵام کاتێ دەڵێین:_(ئەوکووڕە کێ بوو)

دەبینین سەرتاپای مانای ڕستەکەی گۆڕیوە. چونکە کووڕ لێرەدا بەمانای کووڕبوونەوەدێت. دەیان و سەدان نموونەی دیکەی لەو شێوەیەش بوونیان هەیە. لەڕاستیدا، ڕاگەیاندن بەگشتی بەکۆی ئامرازە گەیێنەرەکانییەوە، ڕۆڵێکی گرنگ دەبینێت لەیەکخستنی زمانی نووسین و دەربڕین.

چونکە ڕاگەیاندنەکان، نووسین لەشێوەی پەیامێك کە دەخوێنرێتەوەو گوێبیستی دەبین دەگەیێنن. بۆیە کاتێ پەیڕەو لەیەك شێوەی دەربڕین و نووسین دەکەن، ئەوا ئاسانکارییەکی زۆرلە پێناو دروستکردنی زمانی ستانداری کوردی دەکەن. بەڵام لەهەرێمی کوردستاندا، ڕاگەیاندنەکان نەك ئەو ڕۆڵە نابینن، بگرەهەندێکییان بەشێوەیەك لەشێوەکان، زمانی کوردی زیاتر پەرتەوازە دەکەن و دووری دەخەنەوە لەزمانی ستاندار.
تاکوئێستاش دەزگا ڕاگەیاندنەکانی ئێمە، شێوەیەکی دیاریکراویان لەنووسینی وشەو ڕستەو داڕشتنی هەواڵدا نییە و هەریەکەیان بە پێی تێگەیشتنی خۆیان هەواڵ دادەڕێژن.هەڵبەتە ئەمەبەهۆی نەبوونی زمانی ستاندەرەوەیە. بەڵام نابێ دەزگاکانی ڕاگەیاندن، بەتایبەتیش کەناڵە ئاسمانییەکان کەپەخشیان بۆهەموو دنیایە، ئەوەندەی تر ئەو زمانەی هەشمانە لەنووسین و دەربڕیندا، پەرتەوازەتر بکەن.

بەپێچەوانەوە، دەبێ ئەوان هاندەربن و ڕێسایەکی دیاریکراو بەمەبەستی داڕشتنی هەواڵ و نووسینن پەیڕەو بکەن.کەچی کاتێ سەیری هەواڵ لەو کەناڵانە دەکەین، شتێکی پێچەوانە دەبینین. ئەوان خۆیان زۆرجار ڕێنووسی وشەو داڕشتن و پێکهێنانی ڕستەبەهەڵە دەنووسن. چ جای ئەوەی ببنە هۆکارێك بۆ دروستبوونی زمانێکی یەکگرتوو.لێرەدا ئاماژەبە چەند هەواڵێك دەکەین کەلەکەناڵە ئاسمانییەکان کەوتنە بەرچاومان.

لە هەندێکییان بەمەبەستێك هەواڵەکەیان نووسیوە، بەڵام کاتێ سەرنجی دەدەین، ئەوەی ئەوان نووسیویانە ئاسمان و ڕێسمان دوورەلە مەبەستی ناوەڕۆکی هەواڵەکە.بۆنموونە:_
یەکەم:_کەناڵێکی ئاسمانی لەوێنە هەواڵێکدا نووسیبووی:-(مەراسیمی ماڵئاوایی لە بۆشی باوك). دیارەمەبەستی ئەوکەناڵە لەوهەواڵەدا، دوا ماڵئاوایی بوو لەتەرمی بۆشی باوك. بەڵام ئەگەر سەرنج لەناوەڕۆکی هەواڵەکە بدەین، دەبینین چۆن تەنها نەنووسینی یەك وشە، تەواوی مانای ڕستەکەی گۆڕیوە.چونکە ئەگەربەپێی ناوەڕۆکی داڕێژراوی هەواڵی ئەوکەناڵە بێت، ئەوا بۆش هێشتا لەژیان ماوە! لەکاتێکدا دەبێ بنووسرێت:(مەراسیمی ماڵئاوایی لە تەرمی بۆشی باوك).

دووەم:_ یەکێکی دیکە لە ڕاگەیاندنەکان، لەهەواڵێکدا نووسیبووی:_(بەهۆی شەڕی نێوان هاندەرانی دوویانە هەزارو چوار سەد

کورسی لە ناوچوون). بێگومان ئەگەربەپێی ناوەڕۆکی ئەم هەواڵە بێت، ئەوا کورسیەکان لە شتە زیندووەکانن!!.

سێیەم:_ کەناڵێکی دیکە کە خۆی بێ رکابەر دەبینێت لەهەواڵێکدا نووسیبووی:_(ئاوی کۆگا کراولە هەرێمی کوردستان زیادی کردووە). ئایا ئاو گڵدەدرێتەوە یا لەکۆگاهەڵدەگیرێت؟ ئاوی کۆگاکراو چ مانایەکی هەیە؟ ئایا ئاو کەلوپەلە تا لە کۆگا هەڵبگیرێت؟.بۆنموونە: ئێمە دەڵێین:_ (خەزانی ئاو، بەڵام خۆناوترێت مەخزەنی ئاو!!)..

چوارەم:_کەناڵێکی دیکەی ئاسمانی لەبرگەی ئەمڕۆ لەمێژوودا نووسیبووی:_(لەڕۆژێکی وەکو ئەمڕۆدا(لە 24⁄1⁄1981) هونەرمەند عەلی مەردان کۆچی دوایی کرد). بەڕاستی کارەساتە کەناڵێکی ئاسمانی بەسەدان فەرمانبەرەوە نەزانێت هونەرمەندێکی دیارولەیاد نەچووی وەك مەردان کە قوتابخانەیەکی هونەری کوردییە، لە چ ساڵێك مردووە. تۆ بڵێی عەلی مەردان ئەوەندە نەناسراو بێت خەڵك نەزانێت لە چ بەروارێك مردووە؟ بێگومان نەخێر، بەڵکو ئەوە بێ ئاگایە لە مێژوو، کەڕووداوەکانی ئەو بڕگەیە لەو کەناڵە ئاسمانییە ئامادە دەکات!!..

پێنجەم:_ کەناڵێکی دیکە نووسیبووی:_(تێکشکانی بەنداوێك). ئایا بەنداو فڕۆکەیە تا بەهۆی کەوتنە خوارەوەی تێکبشکێت؟ بەنداو دائەروخێت و دادەڕمێت، تێکناشکێت.

شەشەم:_ کەناڵێکی دیکەی ئاسمانی لەهەواڵێکدا نووسیبووی:_(لافاو مەرگی پردێکی دێرینی پێشخست). ئایا هیچ ئستاتیکاو هونەرکارییەك لە ڕووی زمانەوە لە داڕشتنی ئەم هەواڵە دایە؟ ئایا پرددەمرێت؟ تالافاو مەرگی پێشبخات؟

بێگومان ڕەنگە چەندان نموونەی دیکەی لەو شێوەیەش ڕۆژانە لەکەناڵەکانەوە بکەونە بەرچاومان. کە تیایدا بەڕێنووس و دارشتنێکی سەقەتی زمانەوانی داڕێژراون کەئەوەندەی تر بنەماو ڕێساکانی زمان و نووسین دەشێوێنن. هیوادارم دەزگا ڕاگەیاندنەکانی ئێمە، کەسانی شارەزا لە بواری زمان و دارشتندا،بکەنە بەرپرسی نووسینی هەواڵەکان. چونکە مەرج نییە ئەوەی نووسەرو ڕۆژنامەنووسێکی بەتوانا بوو، زمانزانێکی باشیش بێت.

----

*ئەم بابەتە لەڕۆژنامەی(هەواڵ) ژمارەی ڕۆژی شەممە 2019-3-2 بڵاوکراوەتەوە.....

سەدیق سەعید ڕواندزی

*ئەم بابەتە لەڕۆژنامەی(هەواڵ) ژمارەی □ □□ژی شەممە 2019-3-2 بڵاوکراوەتەوە…..